

گفت‌وگوبا آیت‌الله محمدباقر تحریری در سالروز ولادت باسعادت امام سجاد(ع)

درس دشمن‌شناسی و اخلاق اجتماعی در مکتب صحیفه سجادیه

دعا گویش خاص خود را در زمینه‌های مختلف ارتباط با خدا دارد و حضرت(ع) آن‌ها را چراغ راه ما قرار داده‌اند. هر گاه با این حقیقت مرتبط شدیم، دچار حیرت و سرگشتگی نخواهیم شد. البته انسان همواره با امتحان‌های گوناگون روبه‌رو است اما چنین افرادی همیشه در صراط مستقیم قرار دارند؛ همان دعایی که در نماز از خدای متعال در خواست می‌کنیم، صراط کسانی که از حیرت و ضلالت دورند، چون حیرت گاهی از دردهای لاعلاج است. اینچنین به منطق امام سجاد(ع) در صحیفه‌سجادیه‌پی می‌بریم.

■ حضرت زین‌العابدین(ع) برای شرایط فتنه و بحران که تشخیص سره از ناسره ممکن نیست، چه راهی را در صحیفه‌سجادیه‌پیش پای ما گذاشته‌اند؟

امام سجاد(ع) در شرایطی قرار داشتند که گاهی نمی‌توانستند همه مسائل را به صورت شفاف بیان کنند. عمدتاً ابزار دعا به‌ویژه از ناحیه‌ایشان برای آن است که افراد را به‌اساس معارف دین توجه دهند و ضمن آن به‌راه و روشی که باید دینمان را بر آن قرار دهیم تا به سعادت دنیا و آخرت برسیم، اشاره می‌کنند تا بدانیم وقتی در فتنه‌ها، تاریکی‌ها و شرایط غبارآلود قرار می‌گیریم و تشخیص حق از باطل دشوار می‌شود، چه کنیم. ملاک اساسی، آن است شخصیت واقعی وجودی خود را بشناسیم و ماهیت عالم را درک کنیم که ما با این عالم ارتباط ظاهری داریم و همه موجودات به حقیقت ذات الهی ارتباط دارند، همان خدایی که با شگفتی‌های بی‌شمار، انسان‌ها را متحیر می‌کند. اگر کسی عقل را درست به‌کار ببندد(اساس ادیان الهی به‌ویژه اسلام و مکتب اهل بیت(ع) بر بیدار کردن عقل است تا واقعیات را درست بفهمیم) و دنبال آن هدف واقعی با آن راه و روش حقیقی برود، دیگر در هیچ عرصه‌ای

ریحانه عامل نیک | نام‌گذاری سالروز ولادت حضرت زین‌العباد امام سجاد(ع) با عنوان روز صحیفه سجادیه در کنار یادآوری اینکه حضرت چه میراث گرانبهایی برای نه‌فقط شیعه، بلکه بشریت به‌یادگار گذاشته، فرصتی است مغتنم تا یادمان بیاید در بحبوحه عطش معنویت که جهان را رنج می‌دهد و برای رفع آن بعضاً متوسل به دکان‌های دروغین می‌شویم، چه گنجینه‌ای در اختیار داریم که به‌قدر یک جرعه نشستن در محضرش می‌تواند ما را به احسن‌الحال برساند.

به مناسبت فرارسیدن سالروز ولادت سیدالساجدین(ع) با آیت‌الله محمدباقر تحریری، تملیث حوزه علمیه مروی و استاد عرفان و اخلاق درباره راه بهره‌مندی از این معنویت گفت‌وگو کرده‌یم.

■ روزگار کنونی که اغلب دچار حیرت و سرگشتگی هستیم، صحیفه سجادیه و قرار گرفتن در مسیر نسیم روح بخش آن چقدر در رفع عطش روحی ما و رسیدن به آرامش واقعی و چشیدن معنویت دینی مؤثر است؟

مبنا و اساس معنویتي که در دیدگاه اسلام و منطق اهل بیت(ع) مطرح می‌شود بر توجه دادن انسان به عالم غیب و ماوراء ذات اقدس الهی و کمالات او است؛ اینکه ما عالم امکان و وجود خود را وابسته به آن بدانیم و ایمان داشته باشیم که به ذات اقدس اله وابسته‌ایم و خدای متعال که حکیم مطلق است، عالم و انسان را برای هدف والاآفریده او هدف، همان ارتباط آگاهانه با اواست که با تفکر و تعقل و در پرتو دین الهی شکل می‌گیرد. معنویت اسلامی همراه است با زندگانی دنیوی در شئون گوناگون، اعم از ارتباطات اجتماعی، فردی، خانوادگی و... که خدای متعال ما را به آن‌ها مجهر کرده تا به واسطه آن‌ها به کمال برسیم. معنویت وقتی چنین معنا شد، روشن می‌شود اساس معنویت، اعتقادات ایمانی و خداوارانه است. ایمان به خدای متعال، ایمان به قیامت به عنوان عالمی که انسان در آن به نتیجه واقعی می‌رسد، ایمان به انبیا و اولیا و دین الهی. امام سجاد(ع) در دعای اول، معارف گوناگون توحیدی را بیان می‌کند. دعای دوم طلب رحمت برای پیامبر(ص) و اهل بیت(ع) است، چراکه این اولیا در میان امت واسطه‌های فیض الهی هستند و انسان را در رسیدن به معنویت و کمال واقعی که ارتباط با عالم غیب باشد، دست‌گیری می‌کنند. دعای سوم صلوات و طلب رحمت برای حاملان عرش است، همان ملائکه که واسطه‌های فیوضات الهی اند و دعای چهارم طلب رحمت است برای آن‌ها که پیرو این راه معنوی و تصدیق‌کنندگان انبیا هستند.

از این رو، در لسان وروش امام سجاد(ع) تنها چیزی که سبب می‌شود انسان در مسیر حقیقت قرار بگیرد، این اصل معرفی شده است؛ البته ادعیه دیگر این صحیفه مبارکه، شاخ و برگ‌های این اصل و درخت پاک هستند، هرچند هر

گفت‌وگو

به بهانه سالروز میلاد سیدالساجدین(ع)؛ بررسی جهاد فرهنگی چهارمین پیشوای شیعیان در تاریک‌ترین دوران تاریخ اسلام

نیایش؛ راهبرد زین‌العابدین علیه‌السلام برای احیای تمدن معنوی

بن‌اعین تربیت‌کردند که هر یک ستونی برای مذهب شیعه شدند. این تحول عظیم‌نشان می‌دهد امام سجاد(ع) در آن خفقالن شدیدی سیاسی؛ چگونگی یک حرکت فرهنگی عمیق و انسان‌ساز، توانستند یک نسل جدید از مؤمنان آگاه‌و عالم راپرویش دهند و اسلام را از خطر نابودی کامل نجات‌بخشند. این حرکت، زمینه‌ساز انقلاب علمی بزرگ امام باقر(ع) و امام صادق(ع) شد.

■ عبادت، زینت بخش وجود امام(ع)

این پژوهشگر تاریخ اسلام، عبادت امام را نه یک عمل فردی، بلکه یک مکتب تربیتی دانسته و اضافه می‌کند: لقب «زین‌العابدین» به معنای زینت عبادت‌کنندگان، لقبی الهی بود که به ایشان داده شد. عبادت‌های ایشان آنچنان عمیق و خالصانه بود که الگویی برای همه عابدان تاریخ شد. در روایت آمده است ایشان آن‌قدر در سجده می‌ماندند که به «سیدالساجدین» (سرور سجده‌کنندگان) نیز ملقب شدند. اما این عبادت صرفاً یک ارتباط فردی با خدا نبود؛ بلکه یک بیانیه عملی در برابر حکومت‌هایی بود که دین را به ابزاری برای دنیاطلبی تبدیل کرده بودند. امام(ع) با عبادت خود، معنای حقیقی بندگی و تسلیم در برابر خداوند را به جامعه‌ای که در حال فراموشی این مفاهیم بود، یادآوری می‌کردند. حلم و بردباری ایشان نیز بخشی از همین سیره تربیتی بود. وقتی فردی به ایشان توهین می‌کرد، با کرامت و بزرگواری با او برخورد کرده و با اخلاق نیکوی خود، دشمن را به دوست تبدیل می‌کردند.

استاد محمدی مهم‌ترین دستاورد امام سجاد(ع) را احیای جامعه شیعی از طریق کادرسازی و تربیت نیروهای فکری می‌داند و می‌گوید: بزرگ‌ترین و راهبردی‌ترین نقش امام سجاد(ع) را باید در احیای اسلام ناب جست‌وجو کرد. ایشان امامت را با سه یار آغاز کردند، اما در پایان دوران ۳۴ ساله امامت خود، جامعه اسلامی را شاهد حضور هزاران شیعه و محب اهل بیت(ع) بود. در تاریخ ثبت شده امام بیش از ۱۷۰ شاگرد برجسته و بی‌نظیر مانند محمد بن مسلم و زرارۀ

انبان‌های سنگین غذا ایجاد شده بود. این سیره اوج اخلاص و انسان‌دوستی را به نمایش می‌گذارد و درسی بزرگ برای همه نسل‌هاست که خدمت به خلق باید به دور از هرگونه ریا و خودنمایی باشد.

سجاد(ع) و نقش آن خانم در تحکیم ارتباط معنوی میان فرهنگ‌ها اشاره کرده و می‌افزاید: براساس نقل مشهور، مادر گرامی امام سجاد(ع)، یکی از شاهزادگان ایرانی بودند که پس از ازدواج با امام حسین(ع) از جایگاه و احترام ویژه‌ای برخوردار شدند. نقل است امام حسین(ع) درباره ایشان فرمودند: این بانو را بزرگ‌بدارید زیرا برای شما فرزندی به دنیا خواهد آورد که برترین اهل عالم خواهد بود. این پیوند مبارک، نمادی از در هم آمیختن دو فرهنگ بزرگ و ایجاد یک ارتباط معنوی عمیق میان ایرانیان و خاندان رسالت بود. این بانوی بزرگوار برخلاف برخی افسانه‌سرای‌ها، پس از ولادت امام سجاد(ع) در مدینه از دنیا رفتند و در همان‌جا به خاک سپرده شدند. وجود چنین مادری در تبار امام، خود نشان‌دهنده نگاه جهان‌شمول اسلام و اهل بیت(ع) است که تقوا و کرامت انسانی را برتر از هر نژاد و تباری می‌داند.

■ تجلی اخلاق الهی در سیره امام(ع)

حجت‌الاسلام محمدی با تأکید بر اینکه سیره عملی امام مهم‌ترین ابزار تربیتی ایشان بود، به جنبه‌های اخلاقی شخصیت آن حضرت می‌پردازد. در کنار زهد و عبادت، جود و سخاوت ایشان زبانزد خاص و عام بود. امام سجاد(ع) به صورت ناشناس، هزینه‌های زندگی صدها خانواده فقیر در مدینه را تأمین می‌کردند. ایشان شبانه کیسه‌های نان و خرما را بر دوش خود حمل می‌کردند و به در خانه نیازمندان می‌برند، به‌طوری که هیچ‌کس نمی‌دانست این فرد نیکوکار کیست. پس از شهادت آن حضرت بود که این کمک‌ها قطع شد و مردم فهمیدند آن ناشناس شب‌ها، کسی جز علی بن الحسین(ع) نبوده است، هنگام غسل دادن بدن مطهر امام، آثار کبودی و پینه‌را روی شانه‌های ایشان مشاهده کردند که به سبب حمل آن

مریم احمدی شیروان | پنجم شعبان، سالروز ولادت امام علی بن الحسین(ع)، ملقب به زین‌العابدین و سیدالساجدین، فرصتی است برای بازخوانی زندگی شخصیتی که رسالت الهی خود را در یکی از سیاه‌ترین ادوار تاریخ اسلام آغاز کرد. او که بازمانده کاروان کربلا و شاهد بزرگ‌ترین مصیبت تاریخ بود، امامت را در جامعه‌ای تحویل گرفت که ارکان باورش زیر آوار تبلیغات مسموم اموی فرو ریخته بود. در عصری که شمشیرها بر حقیقت حاکم بودند، این سلاحی کارآمدتر را برگزید: سلاح دعا، معرفت و اخلاق. امام سجاد(ع) با یک استراتژی هوشمندانه و صبورانه، به معماری دوباره روح و فکر جامعه پرداخت و اسلام ناب محمدی را از خطر تحریف و نابودی کامل نجات داد.

برای بررسی ابعاد عمیق‌تر این جهاد فرهنگی و تبیین میراث گرانبهای آن حضرت، با حجت‌الاسلام والمسلمین رضا محمدی، کارشناس تاریخ اسلام به گفت‌وگو نشستیم.

■ شرایط دشوار آغاز امامت

حجت‌الاسلام والمسلمین محمدی در ابتدا با اشاره به وضعیت اسفبار جامعه اسلامی در آغاز امامت امام سجاد(ع)، شرایط را این‌گونه توصیف می‌کند: برای درک عظمت کار چهارمین امام شیعیان باید بدانیم ایشان امامت را در چه شرایطی آغاز کردند. خود ایشان می‌فرمایند در سراسر مکه و مدینه، ما ۲۰ نفر دوست و محب واقعی نداشتیم. این وضعیت در حالی بود که قرآن کریم با صراحت کامل در آیه ۳۳ سوره شوری می‌فرماید: «قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَهُ الْمُؤْمِنِينَ فِي الْفُرَى». با این حال، تبلیغات مسموم امویان کار را به جایی رسانده بود که نزدیک‌ترین خویشاوندان پیامبر(ص) این‌گونه در میان امت، غریب افتاده بودند. امام صادق(ع) نیز در روایتی تکان‌دهنده می‌فرمایند: پس از شهادت امام حسین(ع)، همه مردم از دین برگشتند مگر سه نفر: ابو‌خالد کابلی، یحیی بن‌ام‌طویل و جبیر بن مطعم. این نشان می‌دهد امام سجاد(ع) رسالت الهی خود را تنها با سه یار وفادار در میان جامعه‌ای که کاملاً تحت تأثیر تبلیغات دشمنان بود، آغاز کردند.

این کارشناس تاریخ اسلام به شخصیت والای مادر امام

یادداشت

حجت‌الاسلام طاهر قلی‌زاده کارشناس و پژوهشگر حوزه دین و خانواده

چگونه احسان متناسب و انصاف براساس آموزه‌های سیره سجادیه ستون‌های صمیمیت در خانواده را می‌سازند؟

امام سجاد علیه‌السلام؛

الگوی اخلاق ارتباطی برای روابط پایدار

در سال‌های اخیر، توجه به کیفیت روابط عاطفی در خانواده و جامعه اهمیت یافته است. بسیاری از پیوندهای انسانی بر پایه رفتارهای ساده اما اثرگذار مانند احسان، انصاف و ارتباط محبت‌آمیز شکل می‌گیرند و فضای زندگی را متعادل‌تر می‌کنند. از این منظر، سخن گفتن از احسان و گذشت، نه یک توصیه صرفاً اخلاقی، بلکه بحثی بنیادین درباره کیفیت زیست مشترک انسان‌هاست. در فضای خانواده، احسان بیش از آنکه در رفتارهای بزرگ و پررهنه جلوه کند، در تصمیم‌ها و واکنش‌های روزمره معنا پیدا می‌کند. در نحوه شنیدن سخن دیگری، در توجه به توان و محدودیت اعضای خانواده، در پرهیز از سرزنش‌های مداوم و در انتخاب زبان محترمانه هنگام اختلاف نظر، می‌توان ردپای احسان را دید. گذشت نیز در همین بستر شکل می‌گیرد؛ جایی که انسان می‌پذیرد همه لغزش‌ها از سر بی‌مهری نیست و بسیاری از تنش‌ها ریشه در خستگی، فشارهای روانی یا ناتوانی در بیان درست احساسات دارد. چنین نگاهی، امکان بازسازی رابطه را فراهم و از تبدیل رنجش‌های کوچک به شکاف‌های عمیق جلوگیری می‌کند.

آموزه‌های دینی به‌ویژه در کلام اهل بیت(ع)، نگاهی دقیق و واقع‌گرایانه به این مفاهیم ارائه می‌دهد. امام سجاد(ع) در روایتی روشن، مجموعه‌ای از شاخصه‌های اخلاقی مؤمن را برمی‌شمارند و می‌فرمایند: «مِنْ أَخْلَاقِ الْمُؤْمِنِ، الْإِنْفَاقُ عَلَى قَدْرِ الْأَقْتَارِ وَالتَّوَسُّعُ عَلَى قَدْرِ التَّوَسُّعِ وَانْتِصَافُ النَّاسِ وَاتِّبَادُؤُهُ بِالسَّلَامِ عَلَيْهِمْ». این روایت، پیش از آنکه توصیه‌ای آرمانی و دست‌نیافتنی باشد، ترسیمی دقیق از اخلاقی متعادل و قابل تحقق در بستر زندگی واقعی انسان است.

نخستین نکته‌ای که در این بیان برجسته می‌شود، مسئله انفاق و بخشش متناسب با شرایط است. امام(ع) تصریح می‌کنند اخلاق مؤمن آن است که در تنگدستی به اندازه تنگدستی و در گشایش به اندازه گشایش رفتار کند. این نگاه، احسان را از افراط و فشار اخلاقی نجات می‌دهد. در خانواده، بسیاری از تنش‌ها زمانی شکل می‌گیرد که یکی از اعضا انتظار دارد دیگری همواره بیش از توان خود ببخشد یا از نیازهای مشروع خویش چشم‌پوشد. در حالی که این روایت، احسان را در چارچوب توان و واقعیت زندگی تعریف می‌کند و از انسان می‌خواهد بخشنده باشد، اما نه به قیمت فرسودگی و نادیده گرفتن شرایط واقعی.

در ادامه روایت، امام سجاد(ع) به انصاف در برخورد با مردم اشاره می‌کنند؛ مفهومی که در روابط خانوادگی و اجتماعی نقشی تعیین‌کننده دارد. انصاف به معنای آن است که انسان، خود را محور مطلق حق نبیند و همان‌گونه که برای خویش حق قائل است، برای دیگری نیز حق و کرامت انسانی در نظر بگیرد. در خانواده، نبود انصاف به سرعت به احساس بی‌عدالتی و دل‌زدگی عاطفی می‌انجامد. اما وقتی انصاف مبنا قرار گیرد، حتی اختلاف‌ها نیز در فضایی سالم و قابل مدیریت باقی می‌مانند و به تخریب رابطه منجر نمی‌شوند.

بخش پایانی روایت، به رفتاری اشاره دارد که در ظاهر ساده اما در باطن بسیار عمیق است: آغاز کردن سلام. امام(ع) ابتدا سلام را به‌عنوان یکی از نشانه‌های اخلاق مؤمن معرفی می‌کنند. سلام، صرفاً یک واژه یا آداب اجتماعی نیست، بلکه اعلام احترام، امنیت و آمادگی برای ارتباط سالم است. در خانواده، پیش‌قدم شدن در ارتباط، حتی با یک سلام ساده، می‌تواند بسیاری از دیوارهای عاطفی را فروپریزد. در جامعه نیز این رفتار کوچک، نقش مهمی در افزایش اعتماد اجتماعی و کاهش فاصله‌های روانی میان افراد ایفا می‌کند.

وقتی این مؤلفه‌ها در کنار هم دیده می‌شوند، تصویری منسجم از اخلاق ارتباطی شکل می‌گیرد؛ اخلاقی که نه بر مبناي شعار، بلکه براساس واقعیت‌های انسانی بنا شده است. احسانی که متناسب با حق اعضا و جوارح انسان و داوری و رفتار و پیش‌قدمی در ایجاد ارتباط محبت‌آمیز، مجموعه‌ای است که هم در خانواده و هم در جامعه، کارکردی عملی و پایدار دارد. چنین اخلاقی، از انسان انتظار فراتر از ظرفیتش ندارد، اما او را به مسئولیت‌پذیری اخلاقی در قبال دیگران فرامی‌خواند.

گسترش این الگو از خانواده به جامعه، پیامدهای عمیقی دارد. جامعه‌ای که اعضای آن به انصاف پایبندند، در نیکی کردن واقع‌بین‌اند و در ارتباطات روزمره، آغازگر احترام گسترده می‌شوند. گذشت در چنین جامعه‌ای به معنای چشم‌پوشی کوکورانۀ از خطاها نیست، بلکه به معنای مدیریت عاقلانه اختلاف‌ها و جلوگیری از تبدیل آن‌ها به بحران‌های پایدار است.

در نهایت؛ احسان و گذشت، زمانی که در چارچوب عقلانیت و تناسبی که در کلام امام سجاد(ع) ترسیم شده فهم شود، به عاملی برای آرامش فردی و انسجام اجتماعی تبدیل می‌شود. خانواده، نقطه آغاز این مسیر است؛ جایی که انسان تمرین می‌کند چگونه منصف باشد، چگونه به اندازه توانش ببخشد و چگونه با پیش‌قدمی در محبت، رابطه را زنده نگه دارد. آنچه در این فضای کوچک نهادینه می‌شود، دیر یا زود در مقیاس بزرگ‌تر جامعه بازتاب می‌یابد و کیفیت روابط انسانی را شکل می‌دهد.